

Наталія Пасічник

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНТРОПОНІМІВ-АВСТРАЛІЗМІВ

Проаналізовано особливості передачі українською мовою антропонімів в австралійському варіанті англійської мови. Запропоновано власне визначення австралізмів, а також наведено приклади основних способів перекладу австралійських антропонімів.

Ключові слова: *етноспецифічна лексика, культурний компонент слова, австралізми, антропоніми.*

Метою нашої статті є виявлення та аналіз специфічних рис лексем, що належать до австралійського варіанта англійської мови, а також вивчення особливостей передачі українською мовою австралійської етноспецифічної лексики, зокрема антропонімів. Новизна означеної проблеми зумовлена недостатністю ґрунтовних досліджень австралізмів та актуальністю використання нових лінгвістичних методик для аналізу спеціальної лексики.

Одним із ключових понять взаємозв'язку мови та культури є культурний компонент слова, під яким розуміють екстралінгвістичне значення слова, що репрезентує культуру окремо взятої національної спільноти.

Особливий інтерес виявляє територіальна диференціація літературних мов. Австралійський варіант англійської мови дедалі більше привертає увагу мовознавців, що зумовлено глобалізаційними та інтеграційними процесами у сфері культури, літератури, лінгвістики тощо.

У процесі становлення австралійського варіанта англійської мови особливе місце займають лексичні неологізми, що здебільшого мають етноспецифічний характер, оскільки походять від мов місцевого населення.

За понад двісті років функціонування на території Австралії англійська мова зазнала змін і сформувалася в один національний варіант. Наявність диференційних особливостей на лексичному рівні свідчить про відображення у мові національних культурно-історичних особливостей репрезентованої країни.

За А. Вежбицькою, існує декілька принципів, що пов'язують лексичний склад мови та культуру національної спільноти:

1. Принцип "культурної розробленості" полягає у значній кількості найменувань для однієї реалії. Так, наприклад, в австралійських мовах зазвичай є позначення для різних видів піску, але немає узагальненої лексики, відповідної англійському слову *sand*.

2. Принцип "частотності слів" полягає у можливості змістового зіставлення двох лексем у різних мовах, але при цьому в одній мові досліджувана лексема є поширеною, а в іншій вживається рідко, що свідчить про відмінність у їх культурній значущості.

3. Принцип "ключових слів"-лексем, особливо значущих для окремо взятої культури [1, с. 169].

Одним із центральних понять сучасної лінгвістики є культурний компонент значення слова. Йдеться про те, що денотат, з одного боку, може бути універсальним, а з другого – належати тільки певному регіону або культурі, що, своєю чергою, дозволяє говорити про культурний компонент значення слова. Якщо із семантики слова виключити значення або ж смисли, зумовлені дериваційними, морфологічними та синтаксичними рівнями, не враховувати його форми, образного значення, естетичних асоціацій, то залишається так званий екстралінгвістичний зміст слова, який відображає національну культуру [2, с. 167].

У лексичному складі мови дослідники виокремлюють декілька лексичних рівнів, які найяскравіше виражають національну своєрідність:

1. Реалії, що відображають особливості природно-географічного середовища;
2. Реалії, що відображають особливості культури;
3. Реалії, що відображають особливості політичної структури суспільства;
4. Реалії, що відображають особливості суспільно-політичного життя;
5. Реалії, що відображають особливості побуту, звичаїв, традицій;
6. Реалії, що відображають особливості фольклору, міфології, культурно-історичних асоціацій [3, с. 14].

Усередині цих лексичних рівнів виокремлюють основні лексичні групи, що містять культурний компонент значення:

- безеквівалентна лексика;
- конотативна лексика;
- фонові лексика [3, с. 15].

До безеквівалентної лексики належать слова, які позначають предмети або явища, відсутні в іншій культурі, наприклад, kangaroo, boomerang тощо. Значна частина безеквівалентної лексики в австралійському варіанті англійської мови запозичена з мов аборигенів. Фонова лексика – це слова, які позначають предмети і явища, що мають аналоги у зіставлених культурах, але різняться національними особливостями функціонування, формою, призначенням, наприклад, station, gun, bush, tag [3, с. 23].

Термін “австралізм” інтерпретується науковцями по-різному. За С. Бейкером, “австралізм” – це будь-яке слово чи словосполучення, що виникло в Австралії [4, с. 61].

Д. Почепцова називає “австралізмом” лексему, стійке словосполучення або лексичне значення, що виникло на австралійському континенті або характерне для австралійської мовної практики [5, с. 39].

Запропоновані дефініції австралізмів універсальні, оскільки більшість лексем, що позначають австралійські реалії, давно стали інтернаціональними. На нашу думку, треба відмежовувати “австралізми” та “безеквівалентну лексику”. Будучи єдиними назвами певних предметів, понять і явищ, австралізми вживаються для позначення відповідних австралійських реалій носіями різних мов.

Австралізми як слова-реалії – це мовні одиниці, що володіють характерними лексико-семантичними особливостями, які, своєю чергою, говорять про наявність специфічного для культури Австралії національно-культурного компонента значення [3, с. 61].

На наш погляд, австралізмом є слово або словосполучення, яке відображає географічні, політичні та культурні реалії австралійського континенту, а також містить у своїй семантичній структурі значеннєвий компонент, характерний для Австралії. У нашій статті ми розглянемо особливості передачі українською мовою австралізмів-антропонімів.

О. Селіванова зазначає, що антропонімом є будь-яке власне ім'я людини (або групи людей), у тому числі ім'я, по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім (таємне, зашифроване ім'я), андронім (найменування дружини прізвищем чоловіка), гінеконім (найменування чоловіка прізвищем матері, дружини), патронім (найменування людини від імені чи прізвища батька або предків). Антропоніми вивчаються особливою галуззю ономастики – антропонімікою, що вивчає власні імена людей в аспектах їх виникнення, унормування, розвитку систем іменування, номінативних структур, специфіки значення, способів творення, історичних, соціальних, територіальних, культурних та інших чинників функціонування. Антропоніміка пов'язана з історією, етнографією, соціологією, культурологією тощо. Розмежовують індивідуальні та групові антропоніми: перші властиві конкретній особі, другі – роду, родині. У художніх текстах автор створює вигаданий антропонімікон, складники якого нерідко виконують функції характеристики героя, стилістичну, соціальну й ідеологічну, слугують засобами створення гумору й сатири. Такі антропоніми мають прозору мотивацію й апелюють до фонових знань читача, прецедентних імен і ситуацій. Дискусійними є питання про наявність і специфіку значення антропонімів, правопис іншомовних антропонімів [6, с. 32].

Також О. Селіванова говорить про антропонімізацію – перехід апелювання (загального імені) до розряду власних імен (антропонімів) через зміни функції та значення [6, с. 32].

Багато антропонімів піддаються переосмисленню і переходять до групи загальних назв. При такому переході лексема набуває нового значення, яке співвідноситься не тільки із самою людиною, скільки з типовою діяльністю цієї людини, продукцією, нею виготовленою, тощо. Однією з необхідних умов переходу власного імені до класу загальних є популярність та поширеність денотата. Змістом нового поняття є зазвичай його загальне значення, яке відоме кожному членові мовного колективу. А. Суперанська виокремлює два типи ситуацій, при яких у власних назвах виникають потенції переходу до загальних назв:

1. Денотат імені набуває достатньої популярності у всіх членів мовного колективу, які отримали певний загальний мінімум виховання та освіти.
2. Ім'я втрачає зв'язок з одним з певним денотатом і стає типовим для багатьох учасників мовного колективу [7, с. 116].

До антропонімів-австралізмів, які перейшли до загальних назв, належать такі, як jasky howe – сорочка з короткими рукавами (від імені відомого стригаля Джека Гоу), Jimmy Woodster – людина, що п'є наодинці, а bradman – багатообіцяльний гравець у крикет (від імені видатного австралійського крикетиста Дональда Брадмена) [3, с. 63].

Отже, семантична деривація, що ґрунтується на вживанні власних назв як номінальних, є доволі поширеним засобом словотвору та створення образності.

Розглянемо деякі антропоніми-австралізми з погляду їх передачі українською мовою.

Mulga Bill – простак-роззява. Найчастіше ця лексема вживається під час опису мешканців австралійського бушу [3, с. 63]. Українською мовою зазначена лексема перекладається за допомогою транслітерації – Мульґа Білл (при цьому, на нашу думку, важливо подати розлоге тлумачення зазначеного антропоніма, а також історію його виникнення (описовий метод)) або ж за допомогою зіставлення та заміщення зазначеного персонажа національним (кальку-

вання) – Іванко-дурник, який є героєм багатьох українських казок та має ті самі риси, що і Мульга Білл.

Інший антропонім Tom Collins позначає носія чуток і пліток. Невідомо, чи існував реальний Том Коллінз. Проте якщо це вигаданий образ, то йому приписують схильність до брехні й обдурювання людей. Псевдонім Tom Collins узяв відомий австралійський письменник Джозеф Ферфі, який підписував ним свої публікації у виданні Bulletin, нібито написані міфічними мешканцями провінції. Цікаво, що від імені брата Джозефа Ферфі, Джона Ферфі, в австралійському варіанті англійської мови з'явилося ще одне слово, що має значення “плітка, вигадка”. Джон Ферфі займався виготовленням возів для транспортування води та прибирання вулиць. Під час Першої світової війни такі вози з написаним на них ім'ям Ферфі (Furphy) і гаслом кампанії “Good, better, best: never let it rest, till your good is better, and your better best” стали джерелом пліток і чуток серед військових [3, с. 65].

Українською мовою зазначений антропонім перекладається за допомогою транслітерації – Том Коллінз із поширеним тлумаченням походження антропоніма у посиланнях або ж за допомогою заміщення австралізму українським антропонімом Язиката Хвеська (калькування) – національним фольклорним персонажем, що символізує поширення пліток та чуток. Іншим сучасним варіантом перекладу може слугувати антропонім Юзьо Обсерватор (прототип письменника Юрія Винничука) – постійний оглядач газети “Поступ”, якому притаманні ті самі риси характеру, що й Тому Коллінзу (<http://postup.brama.com>).

В австралійському варіанті англійської мови є низка антропонімів, які перекладаються виключно за допомогою транслітерації й додаткового тлумачення значення та походження аналізованої лексичної одиниці (описовий метод), оскільки в українській мові відповідні аналоги відсутні. Так, наприклад, антропонім Джо виступає в австралійському варіанті як номінаційний іменник зі значенням “кінний поліцейський”, а також як вигук. Крик “Джоу” за часів золотої лихоманки в Австралії слугував попередженням про наближення поліції або офіційних осіб [3, с. 67]. В українській мові відповідного антропоніма не надibuємо.

Іншим антропонімом є Jimmy Woodster – людина, яка п'є на самоті [3, с. 66], що перекладається як Джиммі Вудстер за допомогою транслітерації. При цьому письмовий варіант імені не спотворюється, його носій набуває універсального, незалежного від мови, позначення. Іншим варіантом перекладу зазначеного антропоніма є описовий спосіб – “алкоголік-одинак”. При цьому втрачається антропонімічна форма зазначеної лексеми.

В основі деяких австралізмів лежать власні назви, лінгвістичний характер яких не підкріплений жодними екстралінгвістичними чинниками: Joe Blake – a snake; Captain Cook – a look; Pat Malone – own. Останній приклад послуговував джерелом для створення виразу on one's pat зі значенням “сам, самотній”. Деякі австралізми побудовані не лише на рими, а й на імплікації, наприклад, Oscar Asche – cash. Oscar Asche був відомим актором і багатою людиною. Нині одним із синонімів слова “money” є лексема “oscar” [3, с. 67].

Отже, власні назви, що трансформувалися у загальні, стають широко розповсюдженими, нерідко це алузії на певну рису характеру, зовнішнього вигляду, поведінки. Способи перекладу антропонімів-австралізмів ґрунтуються на загальних правилах перекладу – транслітерації, транскрипції, транспозиції, описовому методі та калькуванні. Як показав матеріал дослідження, найпоширенішими прийомами перекладу австралізмів-антропонімів українською мовою є транслітерація, проте зустрічаються випадки можливості заміщення австралійських антропонімів українськими національними відповідниками (калькування).

Література

1. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов; пер. с англ. А. Д. Шмелева / А. Вежбицкая. — Москва : Языки славянской культуры, 2001. — 288 с.
2. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. Пособие по страноведению: учебное пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. / Г. Д. Томахин — Москва: Высшая школа, 1988. — 239 с.
3. Акопян Ю. А. Лексико-семантические особенности австралийского варианта английского языка (на материале австралийской поэзии) : дис. ... канд. филол. наук: 10. 02. 04 / Юлия Александровна Акопян. — Москва, 2003. — 141 с.
4. Baker S. J. The Australian Language / S. J. Baker. — Sydney, London, 1945. — 425 p.
5. Почепцова Л. Д. Австралийские флористические названия / Л. Д. Почепцова. — К., 1973. — 128 с.
6. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. — Полтава : Довкілля; К., 2006. — 716 с.
7. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. — Москва : Наука, 1973. — 366 с.

The article represents the analysis of the translation of Australian antroponyms into Ukrainian. The definition of australisms is proposed. The examples of the main ways of Australian antroponyms' translation are represented as well.